

УДК 37.013

DOI: 10.15587/2519-4984.2023.291442

ЗНАЧУЩІСТЬ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З НАВІГАЦІЇ І УПРАВЛІННЯ МОРСЬКИМИ СУДНАМИ

I. В. Швецова

The article analyses the content of leadership competence and substantiates the need for communication skills for the professional activity of future specialists in ship navigation and ship handling. It is determined that the formation of leadership competence is aimed not only at achieving personal success, but also at ensuring the safety of crew members and strengthening the mental health and well-being of seafarers. The study has shown that the priorities in the development of leadership competence are communication skills (diplomacy, developed oratory skills, persuasiveness); determination (stress resistance); responsibility and dedication; development of thinking (speed, logic, criticality). The necessity of improving the «soft» skills of seafarers is actualised, which is possible through the introduction of the author's special course and active forms of work in the educational process of higher education institutions, aimed at developing leadership competence in specialists in ship navigation and ship management. It is substantiated that the leader's communication skills can be useful for the following purposes: improving crew morale, increasing the productivity of professional duties and facilitating internal communication. It is established that the formation of leadership competence involves taking into account individual psychological characteristics in the process of formation, high self-esteem, positive attitude, cognitive activity, emotional stability, courage, self-control, communication and organisational skills and systematic creation of situations. The prospects for the development of communication skills are to improve the maritime education system at all levels and to provide conditions for the development of leadership competence of future officers

Keywords: leadership competence, communication skills, leader, leadership, navigation and ship management

How to cite:

Shvetsova, I. (2023). The importance of communication skills in the formation of leadership competence of future specialists in navigation and management of ships. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 5 (56), 11–16. doi: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2023.291442>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Важливим результатом освіти є формування і розвиток готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, здатних успішно досягати особистісних, соціальних, пізнавальних та професійних цілей, реалізовувати їх у різних ситуаціях. Сучасний фахівець з навігації і управління морськими суднами повинен володіти якостями, які забезпечують вирішення всіх актуальних завдань, які виникають у професійній діяльності. Модернізація сучасної системи вищої освіти має бути зорієнтована на формування лідера, який здатний ефективно взаємодіяти з представниками професійної спільноти та організувати роботу команди. Значно зростає цінність і важливість таких особистісних якостей, як відповідальність, активність, самостійність та ініціативність. Отже, система морської освіти на всіх її рівнях повинна забезпечувати умови для розвитку лідерської компетентності майбутніх офіцерів.

2. Літературний огляд

Дослідженням різних аспектів проблеми лідерства займалися багато вчених. У дослідженнях О. Беспарточна та Т. Поясок [1] акцентовано увагу на

те, що формування лідерських якостей визначаються новими суспільними викликами, пов'язаними зі зміною суспільного життя, інформаційною та технологічною наповненістю, упровадженням віддаленого виконання робіт, зниженням комунікативних навичок. У своїх дослідженнях В. Тюріна [2] висвітлює значення сформованості лідерської компетентності у курсантів для ефективного виконання їх службових обов'язків, а саме уміння раціонально поводитися у колективі, визначати мету службової діяльності робочої групи, формулювати завдання підлеглим та інш. Соціально-педагогічні умови формування лідерської компетентності стали предметом дослідження О. Кошіль та Т. Спіріної [3], О. Фендьо [4]. Так, О. Кошіль та Т. Спіріна з'ясували, що у сучасних умовах здобувачі освіти у процесі фахової підготовки повинні отримати не лише професійні компетентності, а й певні лідерські якості, що дозволить у майбутньому успішно реалізувати свій творчий потенціал на практиці.

Науковці в періодичних виданнях висвітлюють різні аспекти пов'язані з доцільністю формування лідерської компетентності для фахівців з навігації і управління морськими суднами. Так, А. Гайдаржи [5].

у своїй статті аналізуючи вплив лідерства на формування та розвиток організаційної культури судноводіїв зазначає, що основним завданням лідерства у цьому контексті є створення цілеспрямованої, згуртованої команди, зусилля якої будуть спрямовані на досягнення спільної мети, що відповідає стратегії організації. Проблематику лідерства як важливий предмет наукових досліджень охарактеризовано О. Діденко та М. Костюченко [6]. Лідерство вчені розглядають у декількох аспектах: співвідносно з людиною та її якостями, становищем в організації; співвідносно з процесом (взаємовідносинами в організації) і з огляду на результати діяльності. З'ясовано, що проблематика лідерства є також предметом ґрунтовного зацікавлення представників соціологічної, психологічної та педагогічної галузей знань. Лідерство як основа успішної управлінської діяльності суднового офіцера представлено у дослідженні О. Безлуцької [7]. Дослідниця наголошує на необхідності забезпечення психологічних основ для формування лідерських якостей у курсантів морських навчальних закладів під час їх навчання у закладі вищої освіти, щоб у майбутньому в межах їх професійної діяльності кожному з них вдавалося б поєднати «формальне» та «неформальне» лідерство.

Незважаючи на те, що окремі аспекти формування лідерської компетентності відображені в низці наукових праць, слід зазначити, що теоретичне обґрунтування значущості комунікативних навичок у формуванні лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами потребують подальшого вивчення.

3. Мета та завдання дослідження

Мета статті – теоретичне обґрунтування значущості комунікативних навичок у формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання:

1. Проаналізувати поняття «лідерство».
2. Охарактеризувати ознаками, що свідчать про наявність лідерської компетентності.
3. Розкрити значущість комунікативних навичок у формуванні лідерської компетентності фахівців з судноводіння та управління судном.
4. Описати шляхи, що сприяють формуванню лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами.

4. Матеріали і методи

Методи дослідження: теоретичні – вивчення та аналіз міжнародних конвенцій, літератури стосовно значущості навичок лідерської компетентності (через електронні бази даних, університетські репозитарії); синтез специфічних навичок, що зумовлюють формування лідерської компетентності фахівців з навігації і управління морськими суднами.

За термін нашого дослідження необхідно було визначити значущість якостей, якими має володіти лідер фахівець з навігації. З цією метою у 2020–2021 навчальному році було проведене дослідження. У нашому опитуванні взяли участь 54 фахівці з навігації і управління морськими суднами, які займа-

ють керівні ранги (капітани та помічники капітанів), 124 випускники Херсонської морської державної академії та 63 курсанти, які навчаються на випускних курсах і здійснюють управлінську діяльність під час проходження морської практики. Дослідження здійснювалося за інформаційною згодою учасників. На першому етапі учасникам пропонувалося зазначити лідерські навички, якими мають фахівці з навігації і управління морськими суднами. За результатами опитування учасникам було запропоновано визначити значимість лідерських якостей, проранжувавши їх за ступенем необхідності для фахівці з навігації і управління морськими суднами. Результати опитування та ранжування були підраховані в аналітичних онлайн-таблицях.

5. Результати дослідження

5. 1. Теоретичний аналіз

Упродовж останніх років постійно зростає занепокоєння безпекою мореплавання та ефективною організацією заходів для її забезпечення. Дослідження, спрямовані на формування лідерської компетентності і сприяння зміні культурних очікувань щодо прийнятної поведінки на робочому місці на борту, допоможуть запобігти виникненню цих проблем. Поведінка керівництва та культура управління безпекою є важливими факторами, що впливають на результати професійної діяльності та мають сприяти досягненню високих показників безпеки.

Звертаємо увагу на те, що поправки 2010 року до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДНВ) включають вимогу щодо підготовки лідерів. Таким чином, формування основних лідерських якостей офіцера зумовлюється вимогами, регламентованими основним міжнародним документом, який визначає принципово важливі аспекти професійної діяльності моряків на борту судна – Міжнародної Конвенції з підготовки та дипломування моряків і несення вахти 1978 р. з поправками, внесеними в 1995, 1997 та 2010 рр. (Конвенція ПДНВ) та Кодексу ПДНВ (Манільська поправки, 2010) [8].

Водночас, теоретичний аналіз показує, що існує неповне розуміння змісту компетентності лідерства як у сфері безпеки, так і в організації професійної діяльності в цілому. Крім того, існує мало досліджень щодо лідерства в контексті судноплавства. Це вказує на необхідність подальших досліджень для повного визнання ключових моделей лідерської поведінки на всіх рівнях управління.

Міжнародні конвенції представляють професійні компетенції як комбінацію навичок різної спрямованості. Загалом, це навички двох основних типів – «hard skills» та «soft skills». І ті, й інші можуть розкривати потенціал і використовуватись у певному виді професійної діяльності. Вони виражають компетентність і готовність фахівця до виконання своїх посадових обов'язків. «Hard skills» – це професійні знання та вміння, пов'язані з технологічною стороною роботи, які набуваються, як показує практичний досвід і вони є «фундаментом» для роботи на судні, тобто демонструють розуміння основ роботи на судні: розуміння розпоряджень капітана, документації (наприклад, різних судових журналів) і багатьох інших аспектів.

На відміну від «hard skills», навички «soft skills», які ще часто називають «м'якими», «гнучкими», «особистісними» або «уніфікованими» навичками, – це якості фахівців, які підвищують ефективність роботи, дозволяють гармонійно взаємодіяти з членами колективу, дають змогу бути успішним і професійно значущими у будь якій галузі [4].

Аргументовано, що важливу роль у виникненні, формуванні та розвитку організаційної культури судноводіїв відіграють лідери, що здатні створити цілеспрямований колектив та діяльність яких буде спрямована на досягнення визначеної мети. Лідерство належить до «soft skill» на відміну від більш вимірюваних або матеріальних навичок. Однак це не означає, що лідерство має відійти на другий план порівняно з «hard skills». Здатність ефективно здійснювати лідерство є абсолютно необхідною для фахівців з навігації і управління морськими суднами і може допомогти членам екіпажу на багатьох рівнях, сприятиме прояву ініціативи та прояву максимальної продуктивності та здатності брати на себе нові повноваження. Таким чином, розвиток «soft skills» (м'яких, гнучких навичок) сприяють розвитку успішності, умінню спілкуватися, критично мислити, адаптуватися, досягати цілей, допомагають діяти в умовах невизначеності тощо.

Поняття «лідер» трактується вченими як: особистість, яка здатна згуртувати, об'єднувати людей заради досягнення якоїсь мети [3]; особа, яка має командні здібності або вплив (Merriam-webster). Роль лідера полягає в умінні повести людей за собою, забезпечити існування таких зв'язків у системі між людьми, які сприяли б вирішенню конкретних завдань у рамках єдиної мети [3].

Серед основних компонентів «soft skills», які дозволяють бути успішними незалежно від організації та специфіки діяльності, у здобувачів вищої освіти О. Фендьо визначає: здатність формувати лідерські якості та демонструвати їх в процесі управління людьми; здатність до саморозвитку, навчання впродовж життя та ефективного самоменеджменту; здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління; здатність використовувати гнучкий спосіб мислення для виділення, розуміння й розв'язування проблем і задач та інш. [4].

Погоджуємося з думкою науковців стосовно того, що ознаками, що свідчать про наявність лідерських якостей, є особливі характеристики рівня його професійної та психологічної компетентності [3]. А. Гайдаржи у своєму дослідженні зазначає, що лідер повинен враховувати психологічні особливості кожного індивіда та вміти знаходити ефективний підхід, оскільки це зумовлює швидкість досягнення спільної мети. Одне із головних завдань лідера – стати гідним прикладом для наслідування, адже інші учасники колективу повинні розуміти, що процесом керує розумна, ерудована, цілеспрямована особистість, яка здатна самоудосконалюватись і долати різноманітні труднощі. Спроектовано узагальнений образ успішного лідера, серед них виокремлено стійкість, відповідальність, наполегливість, ініціативність, енергійність, гнучкість, здатність до співпраці та співчуття [5]. Таким чином, формування лідерських якостей

передбачає врахування індивідуально-психологічних особливостей у процесі формування у них високої самооцінки, позитивного самостварення, пізнавальної активності, емоційної стійкості, сміливості, самоконтролю, комунікативних та організаторських схильностей, товариськості та систематичне створення ситуацій прояву лідерських якостей.

У формуванні лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами визначальним є актуалізація культури особистісного самостварення. Особистісне самостварення характеризується впевненістю в можливості розв'язання глобальних проблем за допомогою розуму, волі до компромісу, суспільної злагоди та співпраці. Самостварення залежить, у першу чергу, від самоповаги, від бажання і волі упредметнювати власні сили, свідомо й активно впливати на формування умов своєї життєдіяльності та саморозвитку, а також від усебічного вільного розвитку особистості не тільки як індивідуальної потреби, але й як обов'язку перед колективом. Особистісний розвиток доцільно розглядати в контексті закономірних структурних перетворень його особистості як суб'єкта професійної діяльності, що ґрунтуються на прагненні до професійного вдосконалення, розвитку професійної самосвідомості, особистісного та духовного зростання, готовності до змін і самостварення у професійній сфері. Показниками особистісного розвитку визначаємо: ціннісне ставлення до особистісного й професійного розвитку; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії; особистісна саморегуляція [9].

Robert G. Lord та Rosalie J. Hall запропонували модель лідерських навичок, в якій самоідентичність лідера відіграє унікальну роль. Ідентичність є центральною, оскільки вона:

а) забезпечує важливу структуру, навколо якої можна організувати відповідні знання;

б) є джерелом мотиваційних і спрямовуючих сил, які визначають, якою мірою лідер добровільно ставить себе в ситуації розвитку;

в) може забезпечити доступ до особистого матеріалу (базових цінностей тощо), який можна використовувати для розуміння і мотивації підлеглих.

Науковці підкреслюють, що в процесі реалізації лідерської компетентності характеризується здатністю гнучко використовувати внутрішні ресурси, такі як ідентичності, цінності та ментальні репрезентації підлеглих і ситуацій. У своєму дослідженні науковці представляють концепцію, яка застосовується до розвитку лідерства у кількох сферах, включаючи навички виконання завдань, емоційні, соціальні та метакогнітивні навички, а також зміни у цінностях, що лежать в основі ідентичності [10].

5. 2. Практичний аналіз

За результатами опитування визначено, що фахівці з навігації і управління морськими суднами у лідері пріоритетним визначають: відмінні комунікативні навички (дипломатичність, розвинуті мовленнєві здібності, переконливість) – 89 %, рішучість (стійкість до стресу) – 80 %, відповідальність – 78 %, цілеспрямованість – 62 %, розвиток мислення (швидкість, логічність, критичність) – 58 %. Враховуючи

результати проведеного дослідження комунікативні навички визначені значущими.

Теоретичний та практичний аналіз проведеного дослідження присвячений аналізу змісту та значущості комунікативних навичок у формуванні лідерської компетенції майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами, що дозволило визначити наступні напрями роботи: покращити «soft skills» моряків у сфері лідерства за допомогою розробки та організації спецкурсу та залучення до активних форм роботи в освітньому процесі.

Запропонований нами курси з лідерства базуються на рекомендаціях, що містяться в Типовому курсі ІМО (1.39) з лідерства та командної роботи (ІМО, 2014). Впровадження спецкурсів «Основи лідерства» та «Формування комунікативних навичок лідерів» дозволило сформувати у здобувачів освіти знання про феномен лідерства та допомогти їм усвідомити важливість лідерських якостей для досягнення успіху в майбутній професійній діяльності [11].

Основні завдання курсу:

– Забезпечення розуміння сутності лідерства та прояву у повсякденній діяльності учасників курсу.

– Визначення мотивації (висока самооцінка, позитивне ставлення до себе і до інших), наслідування та роботу в команді, а також потребу в розумінні та відображенні цих варіацій лідерства в професійній діяльності.

– Забезпечення розуміння поведінки, характеристик і рис позитивного лідера та визначення, як це можна застосувати у лідерстві майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами.

– Розробка моделі процесу прийняття рішень.

– Визначення ефективних способів спілкування, за допомогою яких здійснюється комунікація спрямована на співробітництво.

Практичні заняття в рамках спецкурсу «Основи лідерства» та «Формування комунікативних навичок лідерів» організовувалися з використанням проблемно-пошукових (розв'язання кейсів, виконання експериментальних завдань тощо) та ігрових методів навчання. Теоретичний матеріал, адаптований відповідно до інтересів здобувачів освіти, та дає змогу створити мотиваційне підґрунтя для їхнього подальшого самопізнання та саморозвитку.

6. Обговорення результатів дослідження

Вважаємо, що комунікативні навички є складовою частиною лідерства, оскільки вони дозволяють лідеру брати на себе відповідальність за свою команду та доносити інформацію у чіткий, зрозумілий спосіб. Завдяки чудовій комунікації лідер може налаштувати атмосферу на робочому місці та допомогти членам команди зрозуміти, чого очікують від них.

Аналізуючи дослідження науковців, важливо констатувати, що серед якісних особливостей спілкування лідера виділяють:

– доступність (точний добір мовних засобів для вираження своїх думок);

– варіативність (здатність говорити по-різному про одне й те саме);

– довільність (готовність підтримати чи організувати розмову на будь-яку тему);

– емоційність (здатність впливати на емоції й почуття оточуючих людей);

– виразність (уміння викликати у свідомості слухачів необхідні образи);

– логічність (послідовність викладу думок);

– доречність (відповідність змісту мовного висловлювання до даної ситуації).

Визначаючи комунікацію, як невід'ємну частину будь-якого управлінського процесу, визначено особливі вимоги до виконавчих лідерів з погляду їхньої здатності ефективно спілкуватися на всіх рівнях, а саме: управління конфліктами, орієнтація на результат, особистий розвиток лідера (осмислення власного стилю комунікації), управління змінами, ведення переговорів [12].

Комунікативні навички лідера можуть бути корисними для таких цілей:

– *Покращення морального духу екіпажу.* Позитивний моральний дух екіпажу може суттєво вплинути на атмосферу на робочому місці і може бути досягнутий завдяки регулярному та чіткому спілкуванню з членами екіпажу. Коли члени команди вважають свою роботу задовільною, вони з більшою ймовірністю отримуватимуть задоволення від своєї роботи та матимуть кращий моральний дух загалом.

– *Підвищення продуктивності у виконанні професійних обов'язків.* Добре сформовані комунікативні навички лідерів допомагають підвищити продуктивність работ. Цього можна досягти, обговорюючи важливі питання і допомагаючи команді зрозуміти доручену роботу; надаючи мотиваційні повідомлення, щоб надихнути їх працювати краще і підвищити продуктивність праці.

– *Сприяння внутрішній комунікації.* Лідер команди повинен встановити стиль спілкування в команді, чітко визначивши очікування та заохочуючи членів команди бути відкритими до міжособистісного спілкування. Це допоможе їм краще працювати в команді.

Спеціальна організація освітнього процесу у закладі освіти сприяє формування лідерської компетентності курсантів. Необхідно створити належні соціально-педагогічні умови, а саме особливий комплекс спеціально створених, керованих факторів, соціальних обставин, що утворюють середовище у закладі освіти, у якому успішно формуються лідерські якості здобувачів освіти. Дослідники О. Кошіль, Т. Спіріної [3] вважають найбільш ефективними соціально-педагогічними умовами формування лідерської компетентності: сповідування цінностей лідерства; впровадження комплексної програми розвитку формування лідерських якостей у членів ради студентського самоврядування; організація волонтерського руху.

Загалом морська індустрія визнає лідерські навички цінними, про що свідчать курси лідерства, які пропонують заклади освіти та центри підготовки для моряків. Ці курси призначені для передачі життєво важливих навичок. Лідерство є настільки важливою частиною мореплавства, що підрозділ Audacious Leadership в Університеті Дікіна в Австралії використовує мореплавство для навчання студентів-

бізнесменів лідерським навичкам. Доктор John McWilliams, зазначає, що перебуваючи на судні, лідерство проявляється у повній мірі. Здобувачі освіти проводять вісім днів на борту старого торгового судна і кожен бере на себе відповідальність, що має забезпечити ефективну роботу команди [13]. Наступним прикладом є одноденний курс навичок лідерства та командної роботи від MITAGS: «Лідерство та навички роботи в команді» призначений для професійних мореплавців початкового рівня метою якого є формування позитивної поведінки та якостей притаманних ефективним лідерам, практичні процеси прийняття рішень і суть спілкування в морському середовищі [14].

Обмеженням дослідження є його спрямування на вирішення питань, специфічних для професійної освіти.

Вплив умов військового стану. Незважаючи на всі виклики, колектив Херсонської державної морської академії продовжує ефективно здійснювати науково-дослідну, освітню діяльність в умовах воєнного часу. У зв'язку з вищезазначеними обставинами, викладачі кафедри англійської мови вирішують низку завдань для забезпечення ефективної підготовки фахівців у воєнний час. Серед нових викликів – робота над удосконаленням навчально-методичного забезпечення дисциплін кафедри в умовах дистанційного навчання. Пошук оптимальних шляхів формування лідерської компетентності фахівців з навігації і управління морськими суднами.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується проведення досліджень щодо розвитку комунікативних навичок, які полягають у удосконаленні системи морської освіти на всіх рівнях та забезпеченні умов для формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів.

7. Висновки

1. Аналіз поняття «лідерства» дозволив зробити висновок, що воно визначається як важливість зв'язку всіх дій і поведінки лідера з кінцевою метою досягнення виконання завдань у професійній діяльності. Ці визначення охоплюють широкий спектр більш конкретних моделей лідерської поведінки, таких як націленість на результат, сприяння співпраці та командній роботі, заохочення інших до вдосконалення та розвитку власних здібностей. Усе це є складовими ефективною лідерської поведінки і зосереджується на виконанні професійних обов'язків, здатності лідерів адаптуватися до ситуацій і змінювати їх задля покращення роботи команди. Лідерство визначається як вплив керівника на свою команду шляхом формування дружнього ставлення один до одного, тобто тактовно, з урахуванням особистих інтересів працівників і конкретної ситуації.

2. Проведений аналіз дозволив зробити висновок, що лідерська компетентність майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами в морі спрямована на досягнення особистого успіху, забезпечення безпеки членів екіпажу та сприяння добробуту моряків.

Доведено, що формування лідерських якостей передбачає врахування індивідуально-психологічних особливостей у процесі формування у них високої самооцінки, позитивного самоствавлення, пізнавальної активності, емоційної стійкості, сміливості, самоконтролю, комунікативних та організаторських схильностей, товарищескості та систематичне створення ситуацій прояву лідерських якостей.

У формуванні лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами визначальним є актуалізація культури особистісного самоствердження (ціннісне ставлення до особистісного й професійного розвитку; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії; особистісна саморегуляція).

3. За результатами дослідження значущості якостей лідерської компетентності у майбутніх фахівців з судноводіння та управління судном визначено, що пріоритетними є комунікативні навички (дипломатичність, розвинені ораторські здібності, переконливість); рішучість (стресостійкість); відповідальність і цілеспрямованість; розвиток мислення (швидкість, логічність, критичність). Обґрунтовано, що комунікативні навички лідера можуть бути корисними для таких цілей: покращення морального духу екіпажу, підвищення продуктивності виконання професійних обов'язків та полегшення внутрішньої комунікації.

Встановлено, що формування лідерської компетентності передбачає врахування індивідуально-психологічних особливостей у процесі формування, високу самооцінку, позитивне ставлення, пізнавальну активність, емоційну стійкість, сміливість, самоконтроль, комунікативні та організаторські здібності та систематичне створення ситуацій.

4. Визначено, що вдосконалити комунікативні навички моряків у сфері лідерства можливо шляхом впровадження авторського спецкурсу та залучення активних форм роботи в освітній процес закладів вищої освіти, спрямованих на розвиток лідерських якостей у майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами в морі.

Конфлікт інтересів

Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Дані будуть надані за обґрунтованим запитом.

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

1. Беспарточна, О. І., Поясок, Т. Б. (2021). Формування лідерських якостей у майбутніх психологів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 78, 155–160. doi: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.27>
2. Тюріна, В. О. (2020). Лідерська компетентність і визначення рівня її сформованості у курсантів як майбутніх офіцерів поліції. Інноваційна педагогіка, 3 (20), 90–92. doi: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-19>
3. Кошіль, О., Спіріна, Т. (2023). Особливості формування лідерських якостей у студентів в умовах фахового коледжу. Ввічливість. Humanitas, 3, 47–52. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.6>
4. Фендьо, О. (2022). Soft skills: Формування та розвиток гнучких метанавичок фахівців сфери управління. Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти, 1 (2), 816–824. doi: <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.16672>
5. Гайдаржи, А. І. (2021). Вплив лідерства на формування та розвиток організаційної культури судноводіїв. Наукові записки, 144, 31–37. doi: <https://doi.org/10.31392/nz-npu-144.2019.04>
6. Діденко, О., Костюченко, М. (2022). Лідерська компетентність як предмет наукових досліджень. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки, 29 (2), 208–221. doi: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v29i2.1046>
7. Безлуцька, О. (2019). Лідерство як основа успішної управлінської діяльності судового офіцера. Актуальні питання гуманітарних наук, 25, 172–176. doi: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.0/25.178968>
8. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text.
9. Швецова, І. В. (2016). Культура особистісного самоствердження менеджера освітньої галузі. Підготовка менеджерів освітньої галузі в умовах децентралізації управлінських структур: світовий досвід. Херсон, 192–195.
10. Lord, R. G., Hall, R. J. (1992). Contemporary views of leadership and individual differences. The Leadership Quarterly, 3 (2), 137–157. doi: [https://doi.org/10.1016/1048-9843\(92\)90030-j](https://doi.org/10.1016/1048-9843(92)90030-j)
11. IMO Model Course 1.39 Leadership and Teamwork. London: IMO. <https://www.scribd.com/document/437237373/Model-Course-1-39-Leadership-Teamwork>
12. Гузар, О. (2016). Комунікативне лідерство керівників освітніх закладів. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 40.
13. McWilliams, J. (2022). What life at sea can teach you about leadership. Available at: <https://this.deakin.edu.au/study/what-life-at-sea-can-teach-you-about-leadership>
14. Leadership and Managerial Skills. Mitags. Available at: <https://www.mitags.org/leadership-courses/>

Received date 08.08.2023

Accepted date 21.09.2023

Published date 30.09.2023

Ірина Вікторівна Швецова, Кандидат педагогічних наук, доцент, Кафедра англійської мови у судноводінні, Херсонська державна морська академія, вул. Канатна, 99, м. Одеса, Україна, 65039
E-mail: phd.shvetsova@gmail.com